

Мікроекономіка

Марія КОКНАЄВА

**ОЦІНКА
ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ**

Резюме

Розглянуто основні методичні підходи до оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки торговельних підприємств та обґрунтовано доцільність їх застосування при дослідженні.

Ключові слова

Методичні підходи, фінансово-економічна безпека, бізнес-процеси.

Класифікація за JEL: L81.

© М. Кокнаєва, 2012.

Кокнаєва Марія, Львівська комерційна академія, Україна.

Постановка проблеми. У сучасних умовах фінансовий стан торговельного підприємства, як результат усіх елементів системи фінансово-економічних відносин, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів та характеризується системою показників, які відображають наявність, розміщення та використання фінансових ресурсів. Оскільки основною характеристикою фінансово-економічного стану підприємства є його безпека, розглянемо оцінювання підприємств торгівлі будівельними матеріалами з погляду досягнення ними безпечного та стійкого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дана проблема не є новою для економічної науки, на сьогодні розроблено низку методичних підходів до оцінювання фінансово-економічної безпеки підприємств. Серед вітчизняних науковців, які займались розробкою нових та адаптацією наявних методик аналізу питань економічної та фінансової безпеки на макrorівні, слід відзначити І. Бланка, Ф. Бутинця, А. Бутка, К. Горячеву, Н. Грицюк, Л. Донець, К. Ізмайлову, М. Коробова, Є. Мниха, В. Сопка, О. Терещенка, С. Шкарабана та інших. Істотний внесок у розвиток та вдосконалення методики аналізу фінансового стану зробили зарубіжні фахівці: М. Баканов, С. Барнгольц, О. Єфімова, В. Ковальов, М. Метьюс, Д. Міддлтон, С. Дж. Браун, Р. Папехін, А. Томпсон, А. Шеремет та інші.

Постановка завдання. Однак і зараз більшість запропонованих методичних підходів до аналізу фінансово-економічної безпеки не спроможні адекватно оцінити стан підприємства та потребують подальшого вдосконалення. Проблема полягає у недостатній методичній розробці питань оцінки фінансово-економічної безпеки, підвищенні ефективності управління фінансово-економічною безпекою торговельних підприємств, а також її практичній значущості для вітчизняних підприємств торгівлі будівельними матеріалами.

Мета статті полягає в обґрунтуванні підходів та системи показників оцінки фінансово-економічної безпеки підприємств торгівлі за сучасних економічних умов.

Виклад основного матеріалу досліджень. В економічних дослідженнях виділяють такі основні підходи щодо оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Індикативний підхід передбачає проведення узагальнювальної оцінки фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання на підставі зіставлення граничних (критичних і нормальних) і фактичних значень індикаторів. Як індикатори рівня безпеки суб'єктів господарювання можуть виступати нормовані значення показників, розраховані на базі нормативних (граничних) значень вихідних показників [1, с. 138–139; 5, с. 11–12; 6, с. 234–237].

Економіко-математичний підхід передбачає для оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання ($P_{фєб}$) використання такої функціональної залежності [2, с. 251–263; 7, с. 110–112; 9, с. 185–189; 10, с. 177–186]:

$$P_{фєб} = a_1 * f(x_1) + a_2 * f(x_2) + \dots + a_n * f(x_n), \quad (1)$$

де x_1, x_2, x_n – показники діяльності суб'єктів господарювання; $f(x_1), f(x_2), \dots, f(x_n)$ – локальні функції залежності рівня фінансово-економічної безпеки від відповідних показників діяльності суб'єктів господарювання; a_1, a_2, \dots, a_n – коефіцієнти, що відображають значущість кожного показника для забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Ресурсно-функціональний підхід. Представники ресурсно-функціонального підходу [3, с. 31–35, 4, с. 99–101, 8, с. 12–16] пропонують визначити рівень фінансово-економічної безпеки на основі оцінки ступеня використання ресурсів суб'єктів господарювання за кожною функціональною складовою і пропонують таку формулу розрахунку сукупного критерію фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання:

$$\Phi_{ЕБ} = \sum_{i=1}^n k_i d_i, \quad (2)$$

де k_i – значення часткових функціональних критеріїв фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання; d_i – питома вага значущості функціональних складових фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання, де

d_i , де $\sum_{i=1}^n d_i = 1$, n – кількість функціональних складових фінансово-економічної безпеки.

Аналіз проведемо на основі запропонованого ними методичного підходу, що спрямований на визначення антикризового фінансово-економічного потенціалу торговельного підприємства та його потенціалу розвитку в перспективі.

Для проведення аналізу обрано дванадцять торговельних підприємств м. Львова та Львівської області, які працюють на ринку будівельних матеріалів не менше чотирьох років. Обрані торговельні підприємства належать до різних форматів функціонування (магазин-склад, будівельний супермаркет (більше 1000 кв. м), магазини з торговельною площею 300–1000 кв. м, невеликі магазини площею до 300 кв. м) та охоплюють 72,08 % ринку будівельних матеріалів області, що дає змогу характеризувати вибірку підприємств як достовірну та репрезентативну (табл. 1).

Таблиця 1

**Вибірка сукупності підприємств торгівлі будівельними матеріалами
(Львівська область та м. Львів)**

Назва торговельного підприємства	Кількість магазинів станом на 1 січня 2011 року, одиниць	Торгова площа магазинів, кв. м	Частка ринку підприємства на 1 січня 2011 р., %
1. Магазин-склад			
ТОВ «ВЕЕМ-Будмаркет»	1	566	4,39
ТОВ «ІММ»	2	385	3,05
2. Мережові магазини з площею понад 1000 кв. м			
ТОВ «Praktiker Україна»	1	8236	14,53
ПрАТ «Нова лінія Захід»	1	7101	14,98
ТОВ «НВП «Ерго»	4	4592	7,19
ТОВ «Аскона»	3	3445	7,67
ТОВ «Десятка»	2	2788	6,32
3. Магазини з торговельною площею 300–1000 кв. м			
ТОВ «Кераміка ТМ»	4	862	4,28
ТОВ «Сантехніка ЛВ»	1	364	3,36
4. Невеликі магазини з торговельною площею до 300 кв. м			
ТОВ «Молоток»	3	285	2,18
ТОВ «Господар»	1	230	2,46
ТОВ «КерамаЦентр»	1	139	1,67

Стан фінансово-економічної безпеки перелічених торговельних підприємств проаналізовано в економічній літературі в розрізі окремих бізнес-процесів – організаційно-управлінських, фінансово-аналітичних, ринкових та торговельних [3, с. 31–35, 5, с. 11–12, 11, с. 91–92].

Оцінювання **організаційно-управлінських бізнес-процесів** підприємств торгівлі будівельними матеріалами варто здійснювати з погляду забезпечення ефективності діяльності підприємств у розрізі таких показників, як коефіцієнт зміни прибутку, валовий прибуток у розрахунку на одного працівника підприємства, рівень середньорічної заробітної плати на підприємстві.

Фінансово-аналітичні бізнес-процеси торговельних підприємств проаналізовано за такими показниками: рівень фінансової незалежності (коефіцієнт автономії), дохід від реалізації, рівень витрат обігу, коефіцієнт забезпече-

ності товарних запасів власними оборотними активами, коефіцієнт фінансової стійкості, коефіцієнт маневреності власного оборотного капіталу.

Ринкові бізнес-процеси торговельних підприємств оцінено коефіцієнтом зміни товарообороту, показниками відносної частки ринку та тривалості обороту товарних запасів.

Динаміка товарообороту, з одного боку, відображає основні закономірності споживчого попиту і тенденції його задоволення (якщо не враховувати умовно задоволений попит, тобто вимушено придбані товари, які за низкою властивостей не відповідають ринковим бажанням покупців), з іншого – визначає потенційні можливості отримання підприємством роздрібної торгівлі комерційного доходу, а потім і прибутку [11, с. 91–92].

Аналіз **торговельних бізнес-процесів** проведено з точки зору коефіцієнта забезпеченості працівників торговельною площею та обсягу товарообороту на 1 кв. м торговельної площі.

Ефективність використання торговельних площ багато в чому залежить від раціонального розміщення підприємств торгівлі на території міста. Вибір місця розташування магазину з урахуванням його торговельної площі й асортиментного профілю значною мірою впливає на ефективність роботи роздрібного торговельного підприємства [12, с. 88–99].

Визначення часткових інтегральних показників за ефективністю окремих бізнес-процесів вибіркової сукупності підприємств торгівлі будівельними матеріалами дає змогу розрахувати інтегральний показник фінансово-економічної безпеки підприємств. На основі результатів оцінювання розрахуємо рівень фінансово-економічної безпеки підприємств торгівлі будматеріалами за 2008–2011 роки (табл. 2).

Аналіз динаміки інтегрального показника фінансово-економічної безпеки досліджуваних підприємств дає змогу дійти таких висновків:

- за період 2008–2011 років 8 із 12 підприємств торгівлі будівельними матеріалами зуміли підвищити рівень власної фінансово-економічної безпеки. Негативна динаміка властива ТОВ «ІММ» (-0,123), ТОВ «НВП «Ерго» (-0,058), ТОВ «Десятка» (-0,067), ТОВ «КерамаЦентр» (-0,025). Найвищий приріст показника у підприємств ТОВ «Молоток» (0,171), ТОВ «Кераміка ТМ» (0,137), ТОВ «Praktiker Україна» (0,088);
- найкращим станом фінансово-економічної безпеки характеризуються ТОВ «Praktiker Україна» (0,730) та вузькоспеціалізовані підприємства ТОВ «Кераміка ТМ» (0,616), ТОВ «Сантехніка ЛВ» (0,688);
- незадовільне управління фінансово-економічною безпекою здійснюється на невеликих торговельних підприємствах ТОВ «Господар», ТОВ «КерамаЦентр» та мережі будівельних супермаркетів ТОВ «Десятка».

Таблиця 2

**Інтегральна оцінка фінансово-економічної безпеки
вибіркової сукупності підприємств торгівлі будівельними матеріалами
за 2008–2011 рр.**

$Y_{ФЕБ} = \sum_{n=1}^4 a_n \cdot Y_n,$					
$Y_{ФЕБ}$ – інтегральний показник фінансово-економічної безпеки торговельного підприємства, Y_n – часткові інтегральні оцінки управлінських (Y_U), фінансово-аналітичних (Y_Φ), ринкових (Y_P), торговельних (Y_T) бізнес-процесів підприємства, a_n – вага часткового інтегрального показника, n – кількість часткових інтегральних оцінок					
$Y_{ФЕБ} = 0,21 \cdot Y_U + 0,52 \cdot Y_\Phi + 0,14 \cdot Y_P + 0,13 \cdot Y_T$					
Назва торговельного підприємства	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	Абсолютне відхилення 2011/2008
1. Магазин склад					
ТОВ «ВЕЕМ-Будмаркет»	0,389	0,391	0,384	0,454	0,065
ТОВ «ІММ»	0,593	0,495	0,508	0,470	-0,123
2. Мережеві магазини з площею понад 1000 кв.м					
ТОВ «Praktiker Україна»	0,643	0,641	0,747	0,730	0,088
ПрАТ «Нова лінія Захід»	0,512	0,629	0,667	0,567	0,055
ТОВ «НВП «Ерго»	0,417	0,432	0,424	0,359	-0,058
ТОВ «Аскона»	0,443	0,486	0,502	0,487	0,043
ТОВ «Десятка»	0,410	0,469	0,453	0,344	-0,067
3. Магазини з торговельною площею 300–1000 кв. м					
ТОВ «Кераміка ТМ»	0,478	0,701	0,540	0,616	0,137
ТОВ «Сантехніка ЛВ»	0,680	0,707	0,673	0,688	0,009
4. Невеликі магазини з торговельною площею до 300 кв. м					
ТОВ «Молоток»	0,262	0,270	0,349	0,433	0,171
ТОВ «Господар»	0,236	0,219	0,298	0,311	0,075
ТОВ «КерамаЦентр»	0,276	0,456	0,309	0,251	-0,025

Результати інтегрального оцінювання дають змогу здійснити ранжування вибіркової сукупності підприємств торгівлі будматеріалами та розподілити їх за зонами фінансово-економічної безпеки.

З використанням узагальненої ознаки середніх величин підприємства торгівлі будівельними матеріалами розподілено на зони з використанням формули $k = 1 + 3,322 \cdot \log 12$, де k – кількість груп.

У результаті ми отримали чотири зони з інтервалом $(0,730-0,251)/4$ 0,119. Узагальнену ознаку була згруповано за визначеними інтервалами дала змогу сформуванню шкалу значень фінансово-економічної безпеки торговельних підприємств (табл. 3).

Таблиця 3

**Шкала значень фінансово-економічної безпеки
торговельних підприємств**

Інтервал	Характеристика зони (рівня фінансово-економічної безпеки)
0,611–1	Абсолютно безпечна
0,491–0,610	Достатньо безпечна
0,371–0,490	Нестійка
0–0,370	Кризова

На основі розробленої шкали фінансово-економічної безпеки розподілимо вибірку сукупність торговельних підприємств за зонами (рис.1).

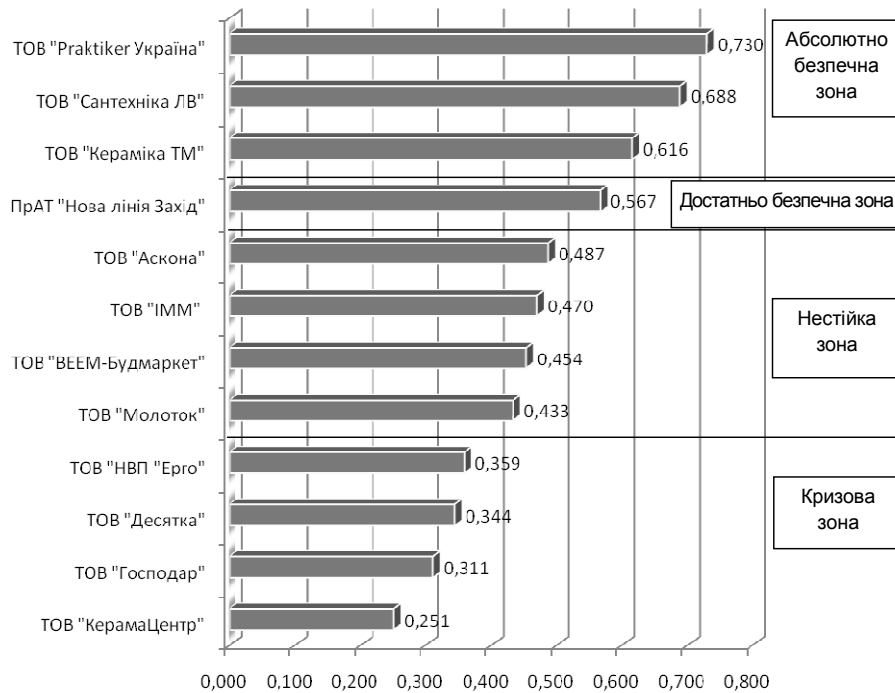
Результати рейтингування підприємств та їх розподілу за зонами фінансово-економічної безпеки дають змогу обґрунтовано підійти до розробки системи стратегічних та оперативних заходів щодо зміцнення безпеки, а також детермінувати важелі та інструменти підвищення фінансово-економічної безпеки в розрізі окремих груп.

Проведений аналіз був би неповним, без визначення серед усіх факторів фінансово-економічної безпеки, розглянутих вище, тих, які володіють найбільшою силою впливу на її рівень. Останній етап нашого аналізу є особливо актуальним для розробки надійної системи управління фінансово-економічною безпекою, адже прийняття рішень щодо пріоритетності усунення ризиків чи загроз є одним із найважливіших.

Таке завдання можна вирішити шляхом застосування методів кореляційного та регресійного аналізу. Для побудови кореляційно-регресійної моделі фінансово-економічної безпеки підприємств торгівлі будівельними матеріалами визначимо рівень кореляційної залежності між результуючою величиною та її факторами (табл. 4).

Рисунок 1

Рейтингування вибіркової сукупності підприємств торгівлі
будматеріалами за рівнем фінансово-економічної безпеки, 2011 рік

На основі оцінки кореляційних взаємозв'язків встановлено, що найбільший вплив (більше 0,75) на рівень фінансово-економічної безпеки досліджуваних торговельних підприємств мають п'ять чинників: рівень доходу від реалізації, коефіцієнт фінансової стійкості, рівень фінансової незалежності, коефіцієнт маневреності власного оборотного капіталу, відносна частка ринку. Тому саме вони включені в кореляційно-регресійне рівняння, яке набуло вигляду:

$$Y = -0,50889 + 0,030 \cdot x_4 + 0,403 \cdot x_7 + 0,121 \cdot x_8 + 0,097 \cdot x_9 - 0,005 \cdot x_{10}. \quad (3)$$

Коефіцієнт парної кореляції (R) дорівнює 0,92, що свідчить про високий ступінь щільності зв'язку між компонентами впливу на розмір чистого прибутку. Коефіцієнт детермінації (R^2), відповідно до розрахунків, становить 0,85,

тобто не менше 85 % варіації фінансово-економічної безпеки вибіркової сукупності підприємств торгівлі будівельними матеріалами пояснюється варіацією визначених факторів впливу.

Отримане значення F вище за табличне значення, що підтверджує статистичну значимість рівняння регресії загалом та адекватність моделі за критерієм Фішера.

Отримана регресійна модель дасть змогу менеджменту торговельних підприємств відстежувати вплив детермінованих факторів на зміну рівня фінансово-економічної безпеки підприємства та вносити корективи в процес прийняття управлінських рішень щодо зміцнення фінансово-економічної безпеки, що є надзвичайно важливим в умовах сучасного динамічного розвитку.

Таблиця 4

Показники для побудови кореляційно-регресійної моделі фінансово-економічної безпеки підприємств торгівлі будматеріалами

Показник	Позначення	Кореляційна залежність з Y
Рівень фінансово-економічної безпеки торговельного підприємства	Y	
Коефіцієнт зміни прибутку, коеф.	x_1	0,56
Прибуток на одного працівника, тис. грн./прац.	x_2	0,45
Середня заробітна плата на підприємстві, тис. грн./прац.	x_3	0,58
Рівень доходу від реалізації, %	x_4	0,77
Рівень витрат обігу, %	x_5	0,69
Коефіцієнт забезпеченості товарних запасів власними оборотними активами, коеф.	x_6	0,62
Коефіцієнт фінансової стійкості, коеф.	x_7	0,89
Рівень фінансової незалежності (коефіцієнт автономії), коеф.	x_8	0,91
Коефіцієнт маневреності власного оборотного капіталу, коеф.	x_9	0,93
Відносна частка ринку, %	x_{10}	0,84
Тривалість обороту товарних запасів, дн.	x_{11}	0,37
Коефіцієнт зміни товарообороту, коеф.	x_{12}	0,73
Коефіцієнт забезпеченості працівників торговельною площею, кв. м/працівн.	x_{13}	0,44
Товарооборот на 1 кв. м торговельної площі, тис. грн./кв. м	x_{14}	0,60

Висновки. Стан фінансово-економічної безпеки вибіркової сукупності підприємств торгівлі будівельними матеріалами проаналізовано в розрізі окремих бізнес-процесів – організаційно-управлінських, фінансово-аналітичних, ринкових та торговельних. Аналіз динаміки інтегрального показника фінансово-економічної безпеки досліджуваних підприємств показав:

- незважаючи на вплив кризових явищ в економіці, за період 2008–2011 років 8 із 12 підприємств торгівлі будівельними матеріалами зуміли підвищити рівень власної фінансово-економічної безпеки;
- найкращим станом фінансово-економічної безпеки характеризуються підприємства торгівлі будівельними матеріалами, які належать до мережеских підприємств із площею понад 1000 кв. м, та вузькоспеціалізовані підприємства площею 300–1000 кв. м;
- незадовільне управління фінансово-економічною безпекою здійснюється на невеликих торговельних підприємствах ТОВ «Господар», ТОВ «КерамаЦентр» та мережі будівельних супермаркетів ТОВ «Десятка».

Результати інтегрального оцінювання дали змогу здійснити ранжування вибіркової сукупності підприємств торгівлі будматеріалами та розподілити їх за зонами фінансово-економічної безпеки.

За результатами кореляційно-регресійного аналізу виокремлено фактори, які мають найбільший вплив на рівень фінансово-економічної безпеки досліджуваних торговельних підприємств: рівень доходу від реалізації, коефіцієнт фінансової стійкості, рівень фінансової незалежності, коефіцієнт маневреності власного оборотного капіталу, відносна частка ринку. На основі цього побудовано регресійну модель фінансово-економічної безпеки підприємств торгівлі будматеріалами, яка дасть змогу їх менеджменту відстежувати вплив детермінованих факторів на зміну рівня фінансово-економічної безпеки підприємства та вносити корективи в процес прийняття управлінських рішень щодо зміцнення фінансово-економічної безпеки.

Література

1. Козаченко Г. В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізми забезпечення: Монографія / Г. В. Козаченко, В. П. Пономарьова, О. М. Ляшенко. – К.: Лібра, 2003. – 280 с.
2. Мойсеєнко І. П. Економетричний аналіз стану економічної безпеки суб'єктів господарювання / І. П. Мойсеєнко, Демчишин М. Я. // Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутрішніх справ. Сер. Економічна: Зб. наук. праць / Голов. ред. Р. І. Тринько. – Л., 2010. – Вип. 3. – С. 251–263.

3. Грицюк Н. А. Методичні підходи до обґрунтування індикаторів оцінки рівня фінансової безпеки підприємства / Н. А. Грицюк // Проблеми науки. – 2008. – № 6. – С. 31–35.
4. Ареф'єва О. В. Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки / О. В. Ареф'єва, Т. Б. Кузенко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 1. – С. 98–103.
5. Папехин Р.С. Факторы финансовой устойчивости и безопасности предприятий / Р. С. Папехин : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. экон. наук: спец. Волгоградский государственный университет. – Волгоград : Изд-во ВГУ, 2007. – 16 с.
6. Підхомний О. М. Індикатори оцінки рівня фінансової безпеки суб'єктів господарювання / О. М. Підхомний., Л. С. Яструбецька // Економічні науки : зб. наук. праць. – Сер.: Облік і фінанси. – 2007. – Вип. 23. – С. 234–237.
7. Ареф'єв В. О. Моделювання управлінських впливів щодо формування системи фінансової безпеки підприємств / В. О. Ареф'єв // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2011. – № 36. – С.110–112.
8. Хомяченкова Н. А. Механизм интегральной оценки устойчивости развития промышленных предприятий [Текст] : автореф... канд. экон. наук: 08.00.05 / Н. А. Хомяченкова ; Моск. гос. ин-т электрон. техники (техн. ун-т). – М., 2011. – 21 с.
9. Чаговец Л. О. Модель оцінки рівня фінансової складової економічної безпеки підприємства / Л. О. Чаговец // Математичні моделі та інформаційні технології в сучасній економіці : Монографія / За ред. д. е. н., проф., А. О. Єпіфанова – Суми: УАБС НБУ, 2007. – 246 с.
10. Чаговец Л. О. Застосування апарату нечіткої логіки для оцінки рівня економічної безпеки підприємства / Л. О. Чаговец. // Сучасні та перспективні методи і моделі управління в економіці : Монографія : У 2 ч. / За редакцією д-ра экон. наук, проф. А. О. Єпіфанова. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. – Ч. 1. – С. 177–186.
11. Бакунов О. О. Концептуальні основи управління економічною сийкією торговельного підприємства: монографія / О. О. Бакунов, О. В. Сергеева; Міністерство освіти і науки України; Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. – Донецьк : [Дон-НУЕТ], 2010. – 230 с.
12. Височин І. В. Сучасне методичне забезпечення аналізу товарообороту підприємств роздрібної торгівлі / І. В. Височин // Інноваційна економіка: всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2010. – № 4. – С. 88–99.